

Zpráva: Panelová diskuse o výuce srovnávací pedagogiky

Svého druhu první příležitostí k otevření diskusního fóra k výuce srovnávací pedagogiky byla panelová diskuse realizovaná v loňském roce¹. Diskuse cíleně navázala na realizované dotazníkové šetření, prezentované v *Pedagogické orientaci 5/2014*². Cílem panelu bylo prohloubit poznatky získané výzkumem a diskutovat bazální problémy výuky srovnávací pedagogiky na českých vysokých školách.

Design panelové diskuse byl odvozen od metody triád³, která umožňuje vzájemné reakce diskutujících, iniciované výzvami moderátora, a směřuje k obecnějším závěrům. Do panelu byly vybrány tři zkušené vyučující srovnávací pedagogiky, jejichž názory lze považovat v dané oblasti za expertní. Předmět *Srovnávací pedagogika* vyučují déle než deset let, podílely se na pojetí a konstrukci sylabu předmětu v akreditovaných studijních programech oborového studia pedagogiky, učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů, učitelství prvního stupně. Jejich koncepci předmětu *Srovnávací pedagogika* lze považovat za ovlivněnou osobností autorky a prověřenou její praktickou zkušeností. Všechny tři účastnice panelu byli respondentkami dotazníkového šetření (Walterová, 2014), v němž s účastí v diskusi vyslovily souhlas. Reprezentovaly dvě pedagogické fakulty a jednu teologickou fakultu.

Problémy výuky srovnávací pedagogiky se soustředily do tří okruhů.

1. *Smysl a cíle zařazování Srovnávací pedagogiky do studijních programů různého typu.* Klíčová otázka: *Je zapotřebí zavádět samostatný předmět, nebo by se měl srovnávací přístup stát součástí jiných předmětů nebo kurzů? Jak byste charakterizovaly hlavní cíl výuky srovnávací pedagogiky?*

¹ Panelová diskuse se uskutečnila 26. 9. 2013 v Ústavu výzkumu a rozvoje vzdělávání na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze jako součást odborného kolokvia *Srovnávací pedagogika: Proměny a vývoj*. Ve spolupráci s autorkou tohoto příspěvku panel připravil a moderoval David Greger.

² Walterová, E. (2014). Problémy srovnávací pedagogiky jako předmětu vysokoškolské výuky ve světě a v českém prostředí. *Pedagogická orientace*, 24(5), 663–698.

³ Triáda je výzkumný postup, u nás zavedený a připravený ve výzkumech školy a školního vzdělávání týmem Ústavu výzkumu a rozvoje vzdělávání. Je založený na podobném principu jako ohniskové skupiny, jde vlastně o jakousi miniohniskovou skupinu. Využívá skupinové dynamiky, nemá pevně stanovený scénář. Účastníkům, které spojuje zájem o společný problém, vzájemně se znají a jsou v přátelském nebo profesně rovnovážném vztahu, jsou předkládány určité otázky s cílem iniciovat diskusi ve skupině.

2. *Pojetí předmětu Srovnávací pedagogika a obsah výuky.* Zde byly výcho- diskem tři modely charakterizované jako (a) systematicky konstruovaná disciplína; (b) problémově koncipovaný předmět zaměřený na vybrané tematické okruhy a aktuální problémy českého vzdělávání, jejichž řešení se srovnává s řešeními v zahraničí; (c) předmět uvádějící do studia vzdě- lávacích systémů zaměřený převážně na analýzy systémů zahraničních. Účastnice panelu byly požádány o zdůvodnění své preferované koncepce a charakteristiky obsahu předmětu, který vyučují, s důrazem na jeho jád- ro, geografické pokrytí a charakter výstupů studentů.
3. *Pozitivní a negativní zkušenosti s výukou srovnávací pedagogiky.* Zde byla diskuse zaměřena nejen na konkrétní problémy výuky srovnáva- cí pedagogiky identifikované již v dotazníkovém šetření, ale také na pozi- tiva, která hodnotí vyučující jako přínosná a pro studenty rozvíjející.

Uvedené okruhy byly spolu s klíčovými otázkami poskytnuty účastnicím pa- nelu s předstihem. V průběhu panelu, kdy účastnice na sebe navzájem re- agovaly, se vynořovala další témata, specifická pro různé kontexty, v nichž vyučující působí a v probíhajícím zasvěceném dialogu se formovaly dílčí i obecnější závěry, které zasluhují pozornosti.⁴

Publikum panelu tvořili odborníci, kteří se srovnávací pedagogikou zabývají výzkumně a vyučují tento předmět nebo předměty příbuzné. Mezi nimi byli také respondenti dotazníkového šetření, kteří o účast projevíli zájem. Ti měli možnost v závěru panelu do diskuse v limitovaném čase vstoupit. Podstatné závěry, které prezentujeme v následujícím textu, lze považovat za podněty pro další širší diskusi o funkcích, cílech a koncepci výuky srovnávací pedagogiky na českých vysokých školách.

V prvním tematickém okruhu se diskutující shodly na potřebě a významu zařazování srovnávací pedagogiky jako povinného předmětu do studijních programů⁵ všech pedagogických a učitelských oborů, avšak je třeba o něm uvažovat diverzifikovaně vzhledem k typu a úrovni.

Podstatným cílem srovnávací pedagogiky je především rozvíjení kritické- ho myšlení. Srovnávací pedagogika vede studenty ke kritickému pohledu na vzdělávací systém, koriguje jejich prekonceptuální, nezřídka extrémně

⁴ Panelová diskuse byla nahrávána a podrobena obsahové analýze.

⁵ Potřebu zařazování srovnávací pedagogiky do studijních programů jako povinného předmětu sdíleli i další účastníci kolokvia v plénu.

krajní, odmítavé či nekriticky entuziastické názory na přejímání zkušeností jiných zemí. Umožňuje nastavit „zrcadlo“ aktuálnímu dění v českém vzdělávání a vzdělávací politice a pochopit rizika mýtů o vzdělávání v zahraničí. V kontextu mezinárodních výzkumů přispívá srovnávací pedagogika ke hlubšímu pochopení problémů, které studenty zajímají a na něž se koncentruje i praxe, např. hodnocení výsledků žáků, inkluzivní vzdělávání, vztah školy a rodiny. Kultivuje studenty v kognitivní i afektivní rovině. Poznání jiných kontextů, podob vzdělávání a učitelské profese vede k větší vnímavosti a vztahu k jinakosti. Uplatnění komparativního pohledu má smysl pro orientaci v databázích a zprávách o českém vzdělávacím systému v mezinárodním kontextu, pro inspiraci ve studiu a rozšiřování odborného zájmu.

Zejména v *doktorském studiu a oborovém magisterském studiu pedagogiky* je třeba se patřičně zaměřit na teoretické a metodologické problémy komparací, neopomíjet filozoficko-historický kontext systémové analýzy složitých pedagogických jevů a souvislostí v širším společenském kontextu. V doktorském studiu je srovnávací pedagogika přínosem pro disertaci, v níž studenti zpravidla vstupují do svého tématu s oporou o mezinárodní komparace. V učitelských oborech umožňuje srovnávací pedagogika především pochopit domácí vzdělávací systém na různých úrovních jeho existence a vnímat výchovně-vzdělávací fenomény v kontextu učení žáků. Pro studenty učitelství, které více zajímají problémy praxe, srovnávací pedagogika může ovlivnit volbu témat diplomových prací, eventuálně témata seminárních prací soustředěných na aktuální problémy didaktiky oboru, např. komparace formativního hodnocení žáků v primární škole, komparace výuky etické výchovy v ČR a v zahraničí. Zařazování srovnávací pedagogiky do bakalářských studijních programů představuje určitá rizika spojená s nedostačujícími vstupními znalostmi a dovednostmi studentů. Předmět by měl plnit spíše „zastřešující“ funkci, nikoliv funkci propedeutickou. Předpokládá určitý teoretický a kognitivní základ. Srovnávací pedagogika by měla navazovat na jiné povinné předměty, zejména obecnou pedagogiku, dějiny pedagogiky, eventuálně obecnou didaktiku⁶. Za nevhodnější je považováno zařazení srovnávací pedagogiky jako povinného předmětu ve vyšších ročnících, v magisterském studiu. Pokud k tomu nejsou vhodné podmínky, tedy alespoň jako předmětu volitelného. Diskuse upozornila opakovaně na úskalí zařazování srovnávací pedagogiky do bakalářských studijních programů, v nichž

⁶ Zde se do diskuse promítly odlišné přístupy k tvorbě studijních programů a obsahu jednotlivých předmětů.

zejména v nižších ročnících nemají studenti dostatečné vstupní znalosti a jazykové a technologické dovednosti. Zaznělo varování před simplifikacemi, k nimž může docházet v kombinovaném studiu při nízké časové dotaci a zkratkovitosti, limitovaném jedním blokem v rozsahu několika hodin. Zavedení komparativní dimenze do jiných předmětů není pouhou alternativou v případech, kdy srovnávací pedagogika není zařazena do studijního programu jako samostatný předmět. Srovnávací přístup je považován za důležitý pro interpretaci pedagogických pojmů a nových termínů i pro koncipování předmětů, zejména v učitelských oborech.

Srovnávací pedagogika má *důležité a nezastupitelné poslání*: ukazuje, co je možné, co přesahuje domácí realitu, kam směřuje vývoj a pokrok ve vzdělávání a učitelské profesi. Umožňuje pochopit trendy, dilemata a dialektiku vývoje vzdělávání ve světě. V neposlední řadě pomáhá utvářet obranné mechanismy u příslušníků pedagogické komunity vůči rozhodnutím a regulativům založeným na strukturách moci, neakceptujících poslání a smysl komparací jako jednoho z podstatných východisek politického rozhodování v oblasti vzdělávání.

V druhém diskusním okruhu se projevila různorodost pojetí srovnávací pedagogiky při její funkční ekvivalentnosti v rozdílných studijních programech. V doktorském a oborovém studiu pedagogiky by měl být preferován model systematicky koncipované disciplíny, kombinovaný s orientací na cíleně vybrané klíčové okruhy problémů současných vzdělávacích systémů ve světě, především v zemích s vyspělými vzdělávacími systémy. V učitelských oborech je v učitelství prvního stupně upřednostňována koncepce předmětu koncipovaného problémově, zaměřeného na tematické okruhy úzce související s aktuálními problémy praxe a učitelské profese. Sledování „praktických cílů nižšího řádu“ je bližší studijním a profesním potřebám budoucích učitelů. Podporuje jejich zájem o synchronní komparace, zejména o inovace a aktivity podporující jejich implementace. Studenti si zpravidla sami stanovují témata referátů a seminárních prací, bližších jejich zájmům. Tento model bývá kombinován se srovnávacími analýzami vzdělávacích systémů konkrétních zemí, přesněji komponentů vzdělávacích systémů, které jsou blízké oboru studia a prokazují řešení inspirativní pro zlepšení situace v českém vzdělávacím systému. Proto se studenti primární pedagogiky zaměřují na primární úroveň vzdělávacího systému ve vybraných zemích a způsoby řešení jeho problémů, např. vstup dítěte do školy, počáteční čtenářství, formy

a způsoby hodnocení žáků, integrace žáků s učebními problémy. Studenti teologie, budoucí učitelé etiky a náboženství, se zaměřují např. na pojetí a obsah náboženské, eventuálně etické výchovy v zahraničních vzdělávacích systémech, v komparaci s českou situací.

Geografické pokrytí je ovlivněno do určité míry orientací učitele, roli zde hraje i jeho osobní zkušenost, a zejména zájmem studentů, eventuálně i jejich zkušenostmi získanými v programech mobility, či příležitostmi k setkávání se studenty a učiteli z jiných zemí, zejména v programu Erasmus. Výrazné specifikum v tomto ohledu má Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, kde studují čínští studenti, což stimuluje zájem o čínské vzdělávání, kulturu i jazyk u studentů domácích.

Ve třetím okruhu byly diskutovány hlavní společné problémy a také přínosy výuky srovnávací pedagogiky. Diskuse se znovu dotkla vstupních znalostí studentů, které závisí na zařazení srovnávací pedagogiky do studijního programu, a návaznosti na základní pedagogické disciplíny a jejich obsah. Podstatným problémem je znalost cizích jazyků. Diskutující se shodly na tom, že současní studenti jsou sice již lépe vybaveni dovednostmi komunikovat v cizím jazyku na některá témata, zejména v angličtině, avšak mají problémy s odborným jazykem, čtením a porozuměním odborným textům. Také nedostatečně rozvinuté informačně-komunikační dovednosti, zejména u studentů učitelství, komplikují práci s mezinárodními databázemi. Většina studentů učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů a primární pedagogiky je tak odkázána především na českou literaturu a informační zdroje. U studentů byly také konstatovány nedostatky ve všeobecných znalostech, relativně malý zájem o vzdálenější země a světové regiony, u některých studentů nízká motivace ke studiu učitelství vůbec. Jako jedna z překážek, kterou je třeba překonávat, byl uváděn nedostatek přímých zahraničních zkušeností studentů a relativně málo příležitostí je získávat. Pozitivní přínosy srovnávací pedagogiky byly shledány zejména v posílení motivace a zájmu studentů o vzdělávání v jiných zemích a srovnání vývoje českého vzdělávání v komparaci s děním v zahraničí. Tento zájem se stává pro některé studenty trvalejším i v dalším studiu, předpokládá se, že by mohl přetrvávat i po jeho skončení. Promítá se mj. i do diplomových prací, které obsahují srovnávací kapitoly nebo, méně často, si studenti volí komparativní témata diplomových prací.

Vzhledem k autonomii českých vysokých škol předmět srovnávací pedagogika nepodléhá žádným standardům. Je na rozhodnutí pracovišť kateder, ústavů, eventuálně fakult, které zpracovávají návrhy studijních programů

a zodpovídají za jejich realizaci v pedagogických oborech a oborech zaměřených na vzdělávání, zda bude předmět zařazen a jaké bude jeho postavení. Už v této fázi, jak ukazují zkušenosti a neformální diskuse, bývá v některých případech zařazení srovnávací pedagogiky předmětem sporů a licitací. Zastánci srovnávací pedagogiky musí o její zařazení a dotaci bojovat s jinými preferovanými disciplinami. V akreditačním řízení nespadá srovnávací pedagogika do sféry zvláštní pozornosti posuzovatelů. Neexistují specifická kritéria pro hodnocení (ne)zařazení tohoto předmětu, jeho koncepce či obsahu. Posuzovatelé v tomto případě respektují rozhodnutí navrhovatele a splnění formálních kritérií jako u jiných předmětů (zařazení do ročníku, stanovení počtu hodin výuky s rozlišením přednáška/seminář, přidělení kreditů, existence sylabu s uvedením výstupů a doporučené literatury). I když se výuka srovnávací pedagogiky na řadě fakult českých vysokých škol prosadila, její stav a problémy zůstávaly donedávna „černou skříňkou“, zcela mimo pozornost odborné komunity, což je třeba výzkumem a diskusí napravit.

Závěry panelové diskuse tedy vyzněly ve prospěch zařazování srovnávací pedagogiky jako samostatného předmětu do studijních programů oboru pedagogika i do studijních programů učitelství. Je třeba je však zohlednit s určitou ostražitostí, protože diskutující srovnávací pedagogiku vyučují, předmět patří k jejich odborné specializaci a profesnímu zaměření. V oboru jsou aktivní výzkumně a prezentují se publikačně. U odborníků jiného zaměření nemusí být přesvědčení o potřebě zařazování srovnávací pedagogiky tak jednoznačné, což ovšem panelová diskuse pouze naznačila. Upozornila na potřeby a rozvažování při tvorbě studijních programů a studijních plánů, kdy rozhodování ovlivňují kritéria času, úvazků a specifík odborných zaměření, osobní a mocenské preference v organizační hierarchii kateder. Mimo pozornost panelové diskuse zůstaly problémy přípravy a odborných kompetencí vyučujících, kterými mohou být profesně méně zkušené vyučující. Diskuse upozornila na rizika spojená s nízkou časovou dotací, která je příznačná pro kombinované formy studia a vyzněla spíše jako odmítnutí simplifikujících, časově na několik hodin limitovaných bloků výuky srovnávací pedagogiky.

Zdůrazněna byla potřeba obsahové diferenciací v různých typech studijních programů. Zejména ve studijních programech učitelství preferovaná orientace na aktuální problémy českého vzdělávacího systému v mezinárodním kontextu a možnosti využití srovnávací pedagogiky v praxi je považována za podstatnou pro motivaci a podporu zájmu studentů o srovnávací pedagogiku.

Diskuse otevřela také řadu otázek přesahujících rámec předmětu srovnávací pedagogika vztahujících se k tvorbě studijních programů, vazeb a návazností mezi předměty, které tvoří jádro kurikula přípravy učitelů. Naznačila potřebu gradace a kumulace poznatků vyúsťující v určitém „zastřešujícím“ předmětu, jehož funkci by mohla plnit právě srovnávací pedagogika. Odtud doporučení zařazovat srovnávací pedagogiku do vyšších ročníků, což jak dodáváme, je ve strukturovaném studiu problémem obecnější povahy. Diskuse se dotkla dalších, obecnějších problémů kvality a motivace studentů učitelství, jejich nedostatečné všeobecné vzdělanosti a jazykové zdatnosti, kterou srovnávací pedagogika může jen částečně kompenzovat. Pozitivní přínosy pro studenty srovnávací pedagogiky jsou spatřované jak v kognitivní, tak afektivní oblasti, zejména v rozvoji kritického myšlení a rozšiřování obzorů. Posilování motivace a trvalejšího zájmu o edukační fenomény v širších společenských a kulturních souvislostech hovoří jednoznačně ve prospěch srovnávací pedagogiky jako předmětu s výrazně osobnostně a profesně kultivující funkcí.

Eliška Walterová
Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta,
Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání

Hendl, J. (2014). *Statistika v aplikacích*. Praha: Portál.

Publikace navazuje na *Přehled statistických metod* od Jana Hendla a ukazuje na široké využití statistiky a statistických metod v různých oborech a oblastech lidského života. Prvních pět kapitol představuje jednoduše pojatou učebnici základů sběru, analýzy a interpretace statistických dat. Autoři dalších kapitol popisují, jak je statistika využívána v řízení státu, ekonomii, pedagogice, sociálních vědách, medicíně, přírodních vědách a sportu. Vymezují danou aplikační oblast, popisují statistické úlohy, s nimiž se v ní setkáváme, ukazují, jaké konkrétní výstupy má statistika v daném oboru či k jakým manipulacím s daty zde může dojít. Důraz je kladen na srozumitelnost výkladu. Příklady jsou vybírány tak, aby pomocí čísel a grafů přiblížily věcné vztahy v konkrétní problémové situaci. Kniha, jež pouze předpokládá středoškolské znalosti matematiky, je doplněna mnoha tabulkami a obrázky. Přílohy kromě statistických tabulek obsahují doporučení pro výuku statistiky, zásady státní statistiky a principy práce se soubory typu Big Data.